

Poesia de l'illa i poesia sobre l'illa

per M. VILLANGÓMEZ LLOBET

I

DOS ASPECTES DE LES CANÇONS POPULARS EIVISSENQUES

No abunden els estudis sobre les cançons pageses d'Eivissa, de les quals deix ara de banda el romancer tradicional i les composicions religioses. Respecte a les més típicament eivissenques, diré que, si no molt estudiades, en canvi han estat en part recollides, les curtes i les llargues, per l'Arxiduc Lluís Salvador, per Macabich, per Castelló i per altres. Ha estat observat, en la mètrica de les cançons llargues, que es tracta de romanços on, ultra la rima als heptasíl·labs parells, apareix sovent una segona rima als imparells; també la rima mostra una certa tendència a ser consonant, i cal fer alguna vegada una sinalefa que uneix la síl·laba primera d'un vers a l'última del vers precedent. Sabem així mateix que hi sol haver una tornada que, després d'iniciar la recitació, es repeteix al final de cada una de les còpies en què es divideix el romanç. També algun especialista ha estudiat la música, molt característica, i, d'altra banda, tenim un interessant treball d'Isidor Marí sobre «els remots orígens d'una cançó». Sobre l'esperit, els temes, el llenguatge poètic i les imatges d'aquestes composicions confiades d'antuvi a la memòria, hom ha escrit molt menys. Em referiré tot seguit, en aquesta part del meu article, a un tema que trobam amb certa freqüència dins les cançons del camp eivissenc: el pas del temps, el camí cap a la vellesa, la mort ineluctable. No sol ser un tema que vagi de cap a cap de la cançó; de vegades és l'objecte d'una sola de les seues còpies o apareix incidentalment. Encara que sovent una idea única presideix el conjunt de la cançó, aquesta es desenrotlla en fragments diversos, que alguna volta semblen o són heterogenis. En algunes cançons salta de tant en tant una imatge, fins i tot un símil llarg, de caràcter mariner: aquest és l'altre aspecte que aquí vull tocar. Aquestes referències a la mar, a les embarcacions, a la navegació o a la pesca il·lustren temes diversos: amorosos, satírics, etc. També tracten de fer més comprensibles, vives o intenses les expressions sobre el tema de què m'he d'ocu-

par al començ: el del moviment —*moïment* en la pronunciació eivissenca— de la vida cap a la plenitud, la vellesa i la mort, tema que pot anar unit a unes consideracions morals i religioses i fins a un pensament fatalista. Vegem-ne un exemple en els fragments següents, corresponents a una sola cançó, el primer dels quals, com la parla ordinària fa sovent, inclou la metàfora *navegar*, verb substitutiu de la idea d'anar pel món, obrar, dur endavant la nostra existència, seguir el curs vital, mentre que el segon fragment, a més de la mateixa metàfora, ofereix al final una imatge aclaridora, bella i original, poada de la vida marinera:

Si amb bona fe navegam,
l'ànima viurà tranquil·la,
apartada de lo mal,
que és lo que més la castiga. (...)
Perquè som molts que portam
davant la vista una bena,
i això és perquè mos fiam
que ho és una vida eterna.
Ai, que equivocats que anam!
Déu mos millori sa idea,
que l'home va navegant
en joventut i en veïesa;
i de petit va pensant
lo que es seu cap li debena;¹
son pare el va encaminant
donant-li alguna advertència;
i si és un dolent infant
no hi valdrà que el corretteixca,
ni que el vagi castigant
si és nat en mala planeta:
com un llaüt per la mar
amb un timó que no serva,
que molt precís se perdrà
maldament que aixequi vela.

Aquesta cançó no és l'única que uneix el tema de la fugacitat de la vida, camí cap a la mort, a unes expressions derivades del mar i de la navegació. Ho veim en el darrer d'aquests tres fragments d'una altra cançó:

Jo me'n vaig cap a veiura,
no estic segur que hi arribi.(...)
No tenguem vida segura,
la mort ve, enc que un no la cridi,
i porta a la sepultura.
No hi val enc que un sospiri.(...)
'Nam deixant es anys enrera,
tots tenim d'estar en devisa,²
com un barco que navega
tots coneixem que s'arrisca,
que si un mal temps el replega
per la mar, és cosa trista.

Vet aquí uns altres versos d'una cançó sobre el mateix tema, que també acaben amb una imatge marinera, expressiva de la senectud, després de les belles comparances del cavall desbocat de la joventut i del fre que la vellesa suposa:

La mort és sa realitat,
allà anirem tots en massa.(...)
Que sa joventut ja es sap
que és una cosa valenta:
fins hi està ponderat
en és nom d'una fiera
o d'un cavall desbocat.
En ser d'edat mitjancera,
sa veiesa es fre ha arreglat,
casi tot ho assossega.
La mort fa temeritat,³
i un vell es posa en capella,
i arriba una certa edat
que s'ànsia ja l'atropella.
De noranta anys o passat,⁴
no pot tenir llarga espera;
tota sa vela ha aplegat
i a arbre sec⁴ va a la carrera.

En el fragment que va a continuació les imatges canvien, i apareix la de la fruita, primer verda i després amb maduresa que anuncia l'acabament:

Mo'n anam cap a veiura
caminant i correguent,
i és un mal que no té cura:
tots feim aquest moiment.
Sa nostra campanya és curta,
no dura més que un moment,
que som igual que sa fruita,
que madura en venir es temps.

En una altra cançó torna aquesta idea de brevetat i de mort, simbolitzada en els canvis de la fruita, la qual, al mateix temps, acolorida, agradable i abellidora, ens parla de la vida com d'una cosa bella i desitjable:

Germans, no heu de tenir en dubte
que això serà prest o tard,
que la nostra vida és curta

i es dia ja es va acabant,
que som igual que sa fruita,
que és verda i va madurant.
Nengú passa de veiura
i alguns no hi arribaran,
que perdem prest s'hermosura
i tot ho hem de deixar.

Com podem veure, noves precisions acompanyen la idea central. Com en aquests altres versos, on també s'insinua el pas de la verdor a la maduresa precursora de la mort, però sense anomenar la fruita:

Déu sap com té de seguir
sa sort d'una criatura,
perquè es pot estrevenir⁵
més mala o més complaguda.
Per cert no es pot distingir
abans d'arribar a veiura.
Tots habitam es camí
per sortir-ne d'aquest dubte,
i tot qui ho vol distingir
veu que lo que és verd madura.
Tots hem nascut per morir:
firmat, és cosa segura.

Però no sols la fruita, també els astres ens indiquen el camí, el moviment de l'home:

Et pots regir amb so camí
que fa es sol, i no s'atura,
que surt en part d'es matí
i amb gran direcció puja,
acabant per definir⁶
baixant d'una gran altura.

I qui diu el sol, diu la lluna i les estrelles, com
en aquesta altra cançó:

Sa joventut mai s'apura,
que és forta com un castell,
però sa mort és més dura,
que destrueix jove i vei.
En ser s'hora no rebutja,
enc que siga fii de rei,
arbres, plantes i figures
que estan en el moiment.
Llavò també hi ha sa lluna,
que és guapa i molt resplendent,
i es altres estels que hi surten.
Jo hi puc pendre regiment:
surt en es llevant i puja
i la perdem dins es ponent.

La meditació moral, dins la tradició cristiana,
pot acompanyar aquestes cançons, on el poder
igualador de la mort ens ve expressat amb con-
ceptes que són com ecos de les danses de la mort
medievals:

Per la mort no hi ha defensa
per pobres ni cavallers;
ni l'excusaran ses rendes,
per moltes que un ne tengués;
just del món ne podran treure
ses bones obres només.

En algun cas, els canvis de la persona amb el
temps, camí de la vellesa, poden ser ocasió d'una
visió satírica, i no per això menys dramàtica.
Amb motiu d'una al·lota fantasiosa que envelleix,
per exemple, i fins aplicada sense gaire compassió
sobre si mateix pel que canta. Vegem dos trossos
d'una sola cançó:

En ser una al·lota jove
que està en so començament,
sa mare s'hi apassiona
i hi perd es coneixement,
diguent-li: «Guanyes a totes,
amb aquest front tan lluent».
Però ella, com que és jove,
lo que vol, divertiments.(...)
Tal vegada hi van per riure,
i ella tan sols no ho comprèn,
finsus que ha arribat es dia
d'ella desenganyar-se'n,
quan veu que no se la miren
es enamorats d'un temps.

Ses lluentors que tenia
li van descompareguent.

Ara és una al·lota la que es refereix a la seua
pròpia situació:

Sa meua vida s'acurça
i es jove no té casor.⁷
N'hauré de buscar un altre,
tant si us ho creis com si no.
Així pot ser que em pervenga
un divertiment millor.

En el fragment que segueix, apunten moltes
intencions: amor, la vellesa que s'acosta, un es-
perit ferm davant les contrarietats. L'autor parla
de la seua pròpia vida sense estalviar-se algunes
dures observacions, amb una certa fantasia:

Sempre t'enyor quan no et veig,
t'estim cosa naturala.
Naveg i faç malaveig,
i tu d'altri enamorada.
Jo de pensar-hi estic sec
i tu estàs tranquila i sana.
Tant com es anys me carreg,
sa passió em mal acaba.
Ja casi no m'aguant dret
i vaig que faç clariana,
però es viatge rosseg
com es correu de l'Havana:
tan bé em dóna de llebeig
com guèrgal o tramuntana,
i es meu camí jo segueix,
no em detén sa borrascada.

I amb això tornam als símls mariners, que ja
seran, d'ara endavant, l'objecte d'aquest treball.
Els versos finals, des de *però es viatge rosseg*,
són ben reveladors d'un home que es sap redreçar
davant les desgràcies i que pot expressar-ho amb
una enjogassada llibertat, com qui es mou en un
mar obert. Ja al tercer vers hem trobat, una ve-
gada més, el metafòric *navegar*, que no desdenya-
ren els nostres poetes clàssics, com veim en aquest
parell de versos, també heptasíl·labs (sempre comp-
tant fins a l'última síl·laba accentuada), de Pere
Torroella:

Mes la via porta errada
qui navega amb un tal lleny.

Vegem alguns exemples eivissencs on apareix
aquest *navegar* de l'home, o bé la idea de viatge,
existència endavant:

Molts que per el món naveguen
no saben el meu intent;
vo'l diré si el voleu sebre,
anit que em cau avinent.

Contra força no hi val manya,
 qui té més vots ha guanyat,
 que en aquesta illa d'Espanya
 tot va per plets i combats.
 Contra sa llei cristiana
 cometen moltes maldats,
 que fins amb arts del dianye
 n'hi ha que han navegat.(...)
 Si sa partida t'agrada
 podem fer camí aviat,
 emprendre un altre viatge
 per viure amb tranquil·lidat,
 finsus trobar es paratge
 que Déu mos ha destinat.

Un molí que està envelopat
 de tot vent pot fer farina,
 i un jove que no és casat
 com jo, que em contén⁸ aixina,
 navega per totes parts
 i es diverteix quan li lliga.
 Si alguna fa s'embafat,
 d'altres n'hi ha que el sospiren.

Molts altres detalls mariners poden afegir-se a la metàfora central de navegació i formar un símil continuat:

Ara vaig a navegar
 amb mal temps i vent proer,
 que amb bon temps i la mar plana
 tot lo món és mariner,
 i en venir sa borrascada
 ningú vol ser timoner,
 perquè val més giny que força,
 amb mal temps, i entendre-ho bé.

Aquestes imatges de la poesia popular eivissenca semblen sortir d'un fons comú amb el dels poetes clàssics de la nostra llengua. El gran Ausiàs March, sobretot, és pròdig en comparances marineres, que en el seu ric decasíllab, tanmateix, prenen una solemnitat i una gravetat que les allunya de la senzillesa dels nostres romanços pàgessos. L'experiència mediterrània a dues terres pròximes, una continental i l'altra illenca, és a la rel de tota una llarga sèrie de comparances poètiques. Després d'unes mostres d'algun pagès illetrat, vegem-ne unes altres del culte poeta valencià:

Tals com aquells qui per la mar naveguen
 són desviats si els fall la tramuntana,
 e van en lloc on la ventura els porta,
 són en lo món los hòmens que en ell viuen.

Quan plau a Déu que la fusta peresca,
 en segur port romp àncores i ormeig.

Sí com la mar se plany greument e crida
 com dos forts vents la baten igualment,
 u de llevant e altré de ponent,

e dura tant fins l'un vent ha jaquida
 sa força gran per lo més poderós...

Pren-me enaixí com al patró qui en platja
 té sa gran nau, e pensa haver castell:
 veent lo cel ésser molt clar e bell,
 creu fermament d'una àncora assats haja.
 E sent venir sobtós un temporal
 de tempestat e temps incomfortable...

Veles e vents han mos desigs complir,
 faent camins dubtosos per la mar.
 Mestre i ponent contra d'ells veig armar;
 xaloc, llevant los deuen subvenir
 amb llurs amics lo grec⁹ e lo migjorn,
 fent humils precés al vent tramuntanal
 que en son bufar los sia parcial...

Enumeració, aquesta última, en la qual Ausiàs March es deixa, entre *els vuit vents del món*, el llebeig o garbí. No confonguem aquestes imatges amb les descripcions de viatges realitzats o amb les referències als que s'han d'emprendre, com quan Jordi de Sant Jordi s'ha de separar de l'amada i ja s'imagina en una embarcació *allà en la mar*, pensant com podrà *campar* o fugir de la mort.

Oh Déu! ¿e com porai de mort campar
 quan me veurai sols, amb pensa torbada,
 en un vaixell de fust lai en la mar,
 absent de vós, llunyats d'esta encontrada?

També provençaleja Andreu Febrer en el «Sir-ventesc per lo passatge de Barbaria», on incita a la croada i acaba dient:

...car en la companyia
 dels sants crosats passí delai sus l'onda.

És a dir, *enllà damunt l'ona*. Per cert que aquesta croada, que tan malament acabà, es reuní al port d'Eivissa, d'on sortí cap a Àfrica. No sé que ningú ho hagi recordat a l'illa.¹⁰

Tornant, però, a les cançons eivissenques, hi veurem imatges i al·lusions marineres en molt diversos estils. Tenim, per començar, un estil líric, lleuger i joguínos:

Es ramellet que portàveu,
 ane qui el vàreu donar?
 Que ramellet com aquestos
 per Espanya ja no n'hi ha.
 Ara sa barca va fora
 i un n'hi vui encomanar,
 un ramell polít i guapo
 de s'estret de Gibraltar.

La imatge pot tenir un fort caràcter satíric i una gràcia a la qual, en l'exemple que segueix, sembla ajudar l'error de creure que Tetuan és un port de mar:

...tot són puntilles i randes
en sos vestits de davall,
que com van atrossellades ¹¹
semblen un barco mercant,
amb ses banderes de gala,
com se n'entra a Tetuan.

El fragment que veim tot seguit pren un cert to de broma intencionada:

Quan me'n vaig, surt per sa porta
i prenc es camí que veig,
i aixina, si vaig a l'orsa, ¹²
sent tot sol, ningú sap res,
que així mateix arrib d'hora
per dir tot lo que vugués.

La imatge marinera pot ser profunda i original:

Diràs que jo no puc sebre
quin és es teu pensament.
Fèrem una conversada
que et vaig anar compreguent.
Parlaves molt al contrari
de sa idea que tu tens,
com un barco que navega
i va contrari en es vent.

No sols de la navegació; també de la pesca es pot treure una comparació escaient:

Jo d'es teus trebais me'n dolc,
també som desgraciat;
no faç cap pescada bona,
no som pescador encertat.

L'expressió de vegades és curta i enèrgica:

Es tira a sa bona vida,
i es mal temps, p'es mariners.

I també la imatge es pot allargar, multiplicant els elements comparatius:

N'hi ha que fan molta força,
contra mi donant combat.
Si som tot sol a sa costa
fins ara no m'he apurat,
mentre que veja s'allota
venir de sa meua part,
que ella a's timó i jo a s'escota
regim un barco envelat,
que enc que la mar siga grossa
sabem fer camí aviat,
regint sa carrera nostra
finsus haver-la acabat.

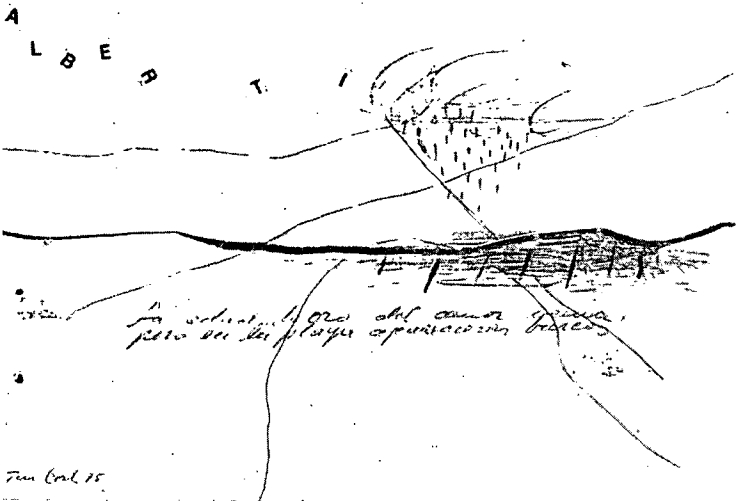
II

UN POEMA DE RAFAEL ALBERTI AMB TEMA EIVISSENC

Vaig traduir al català, fa anys, i vaig publicar després a «Versions de poesia moderna» (Barcelona, 1971) un poema de Rafael Alberti on aquest gran poeta andalús evocava l'Eivissa que ell va conèixer el 1936. El poema, «Retornos de una isla dichosa», va acompanyat d'un altre poema amb tema eivissenc a «Retornos de lo vivo lejano» (1952), un dels millors llibres escrits per Alberti a l'exili. També vaig intentar traduir l'altre poema, però no vaig reeixir. Darrerament he gosat donar per bona una versió que, vençant aquella resistència, he dut a terme amb obstinació. Si Alberti és un poeta molt difícil de traduir —no pel que fa al sentit, sinó per les seves riques sonoritats, la gràcia o la força de l'expressió i la màgia del verb—, és especialment difícil trobar un equivalent en una altra llengua de «Retornos del amor fugitivo en los montes». En la meua aproximació catalana trobarem uns altres ritmes i una musicalitat diferent i, malauradament, s'hauran perdut moltes de les virtuts i suggestions que aquell contrast de pau i guerra presenta, dins un quadre de records mitològics. Aquí només donaré la meua esblaimada versió, però el qui vulgui llegir el poema original, el trobarà a les poesies completes d'Alberti —no del tot completes, tanmateix— publicades al nostre país.

Alberti contraposa l'estat de pau —*isla de Teócrito, edad de oro de las olas i de los campos, paz para el amor*, amb unes venturoses imminències: *iba a alzarse Venus de la espuma, iba Pan nuevamente a repetir su flauta, iba el amor a ser dichoso, iba el ardor a arder en los racimos*— a una situació de violència i de dolor. Aquesta arriba simbolitzada en l'aparició d'uns vaixells i d'uns homes armats. Venus ja no serà *alumbrada por la espuma* ni s'acompliran els altres prodigis, i l'amor haurà de fugir a amagar-se a la muntanya. L'evocació, el *retorn* d'aquesta experiència penosa del poeta, on tanmateix *la tierra no le fue dura*, clou el poema que havia començat amb una idíl·lica visió de l'illa.

El poema parla d'una terra íntimament unida a la peripècia d'un home o, més exactament, d'una parella humana. El fons de pau i guerra és presentat d'una manera lírica i general, no es dona el nom de l'illa. Podem identificar-la, però, com també el breu període d'una guerra —les tres setmanes inicials— a què fa referència el poeta. Ara bé, hi ha un detall, el dels vaixells i homes que desencadenen la situació, que s'aparta de la història que coneixem. Precisament el període bèl·lic reflectit al poema es caracteritzà per l'absència de vaixells, per la incomunicació d'Eivissa. Els vaixells i els udols de la llengua de foc de l'aire aparegueren devers el final d'aquelles tres setmanes d'un aïllament no sols geogràfic. La inexactitud tindria importància en unes memò-

ries, però no en un poema que no vol contar uns esdeveniments. Ja he dit que es tracta d'un símbol d'uns factors externs que, en una forma o l'altra, arribaren tanmateix a l'illa. El poema té una lògica interna: ¿com podia venir l'alteració a una illa de Teòcrit sinó d'enllà de les ones? La possibilitat de l'existència d'un arrecerat paratge teocritià, si no és en la imaginació benèvolament exaltada d'un poeta, ja és una altra qüestió.

L'amorós, emocionat record que Eivissa deixà en Rafael Alberti, no es comprova únicament en aquest bell poema que, traduït a la nostra llengua, amb un desig de més viu lligam, va a continuació:

RETURNS DE L'AMOR FUGITIU ALS PUIGS

Era una illa de Teòcrit. Era
l'edat d'or de les ones. Ja volia
alçar-se Venus de l'escuma. Era
l'edat d'or dels camps. Pan de nou
anava a repetir la seva flauta
i Priap a vessar-se en els jardins.
Llavors tot era. Tot llavors anava.

Anava a ser l'amor venturós. Era
la juvenesa amb cinc braus dintre.
Anava a ser l'ardor ardent en els raïms.
Era la sang un broll de flames.
Era la pau per a l'amor. Venia
l'edat d'or de l'amor. Ja era.

Però a l'illa aparegueren naus
i homes amb armes a les platges. Venus
no va ser deslliurada ja per l'escuma. L'aire
a la flauta de Pan s'amagà, mut.
Seques, les flors sense el seu déu moriren
i l'amor, perseguit, va fugir als puigs.

Allí afaçonà la seva cova,
com fill errant llançat en una mar obscura,
entre el mortal i repetit estrèpit
que l'espantada Eco retornava.

Agulles esquinçades dels para-sols o pins
el seu jaç a l'amor varen ordir.
Feres ginestes, mústics lligaboscós,
rudes fonolls i farigoles àrides
l'engarlandaren en la cega nit.
I encara que, com llengua de foc, l'aire udolés
entorn, la terra, oh, sí, la terra
no va ser dura tanmateix al somni
de l'amor fugitiu per entre els puigs.

L'edat d'or de l'amor s'aproximava,
però a l'illa aparegueren naus...

M. VILLANGÓMEZ LLOBET

(Il·lustracions de V. Calbet i de Tur Costa)

NOTES

1. Forma eivissenca, en comptes de *debanar*; del verb *debanar*. *Debanar* fil, a Mallorca i Menorca, vol dir *pensar intensament o parlar seguit*. D'una manera equivalent, *debenar*, a Eivissa, sense l'acusatiu fil, pren el sentit figurat de *pensar, meditar, imaginar*.

2. *En devisa* o *en divisa*, locució adverbial eivissenca que significa *en dubte, indecis*. *Divisa* té relació amb *divis, divisa*, participi arcaic de *dividir*, i amb el nom, també arcaic, *divís*, que vol dir *dissensió, discòrdia*.

3. *Temeridat* no significa aquí *qualitat de temerari*, l'únic sentit normal, sinó *temor* o *por*. Segurament hi han obligat les exigències de la versificació.

4. *A arbre sec*, és a dir, amb el pal o pals sense veles. *Arbre* (pronunciat a Eivissa i altres bandes emmudint la *r* de la primera síl·laba) és mot sinònim de *pal* i de *mástil*.

5. *Esstrevenir-se*, per *entrevenir-se*, en el sentit d'*ocórrer, succeir, presentar-se l'ocasió*, és una forma no sols eivissenca, sinó general a totes les illes.

6. *Definir*, usat intransitivament, pren el sentit, segons el D.C.V.B., de *tenir la seva fi (en tal o tal punt), anar a parar, a acabar*.

7. *Casor*, és a dir, *casera, ganes de casar-se*. Les exigències de la rima influeixen en l'elecció dels mots. Malgrat que la forma *casera* és la corrent, també s'ha recollit *casor* a alguns indrets del Principat. També, quan ho demanava la rima, hem vist usar la forma *veïura*, menys normal, en comptes de *veïesa*; però hem trobat *veïesa* a l'interior del vers i, al final, per rimar amb *bena, eterna*, etc.

8. En realitat, hauria de ser *em conteny* o *m'aconteny* (del verb *contènyer* o *acontènyer*, que significa *succeir, esdevenir-se*), però a Eivissa aquesta forma verbal s'ha convertit en *em contén* o *m'acontén*. *M'acontèix* seria un castellanisme.

9. *Grec* o *gregal* és el nom del vent que a Eivissa (com al Rosselló, l'Empordà i altres indrets) deim *guergal*.

10. Diu Martí de Riquer, a la «Història de la literatura catalana»: «A la vila valenciana de Torreblanca (al nord de Castelló de la Plana) havien desembarcat moros de Barbaria i, en el barreig, s'havien emparat de la custòdia de l'església, amb la reserva eucarística, i se l'havien enduta a llur terra per tal de profanar-la. Aquest fet dolgué molt al piadós rei Martí, el qual es preparà a organitzar una expedició naval amb la finalitat de «recobrar lo sobiran Redemptor», a la qual, el març del 1398, el papa Benet XIII atorgà el caràcter de croada. El 14 d'agost l'estol aplegat a Eivissa, salpava vers Barbaria i s'emparava de Tedelis (Dellys, als mapes actuals), a cent deu quilòmetres a l'est d'Alger. Els croats s'hi mantingueren dia i mig, però foren forçats a abandonar la plaça i en la retirada morí el vescomte de Rocaberti, capità de l'estol. Aquest, en el seu viatge de retorn, fou combatut per una gran tempesta que disgregà les naus, moltes de les quals s'enfonsaren i algunes d'elles arribaren a Mallorca el 3 de setembre».

11. *Atrossellar*, verb que no figura al D.C.V.B., és una forma eivissenca de *trossar, atrossar, trossellar*, que signifiquen *arro-mangar, recollir les veles, embolicar, embolcallar*. Noti's la plasticitat d'aquesta visió d'una pàgsa que mostra l'ample vol dels faldellins sota la falda recollida.

12. *Anar a l'orsa* és navegar amb el vent de proa o amb gran inclinació a causa del vent contrari, i, per extensió, anar a la tortà, de mala manera.